

נאמנגב

ביטאון נאמני מחוז דרום, מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

גליון מס' 17 כ"ו סיון תשע"ז, 20 יוני 2017

"וַיִּדְבֹּר ה', אֵל-מִשְׁחָה לֵאמֹר... זֹאת הָאָרֶץ, אֲשֶׁר תִּפְּל לָכֶם בְּנֻחָלָה, אֶרֶץ כְּנָעַן, לַגְּבֻלָּתִיָּה... וְהָיָה לָכֶם גְּבוּל נֶגֶב, מִקְצֵה יָם-הַמֶּלַח קֹדֶמָה. וְנָסַב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב לַמַּעֲלָה עֲקֵרִיבִים וְעָבַר צִנָּה וְהָיָה תוֹצְאָתוֹ, מִנֶּגֶב לַקְדָּשׁ בְּרִנְעַ"

ספר במדבר, פרק ל"ד, פסוקים א'-ה'

90 שנה למעלה עקריבים - שימור נוף תרבות

דבר היו"ר

נאמנים וחברי ועדת דרום

שלומות!

שדות הדרום משנים גונם מירוק לצהוב. שדות הדגן שהוריקו ונקצרו מותירים אחריהם את גבעולי הקש המצהיבים המצפים לקציר ולאגודם למאכל בהמות.

חמניות גדולות, עטורות בפריחה צהובה מרנינה, מרכינות ראשן ממשא הגרעינים, כורעות במשאן מפנות פניהן בזווית כלשהי כרומזות לקוצרים המתמהמהים.

נדמה כי הכל בנגב הולך ומצהיב, הולך ויבש, הולך וקמל.

אף בשדה המורשת והשימור אנו לאחר תקופת "שבוע המורשת" עמוס אירועים, סיורים וכנסים ונדמה כאילו אנו בפתחה של תקופת יובש בפעילות, הצהבת השימור וחלילה קמילת המורשת.

בכניסה לתקופת הקיץ בחרנו להיפגש יחדיו ועדת השימור הציבורית במחוז יחד עם ועדת השימור הציבורית בבאר שבע. כבר שנים הרבה שאני קורא לאיחודן, או לפחות, שיתוף פעולה צמוד בין שתי ועדות אלה.

אכן, כל ועדה והגזרה שלה לכאורה, כל ועדה והאג'נדה שלה. אלא שדומני, שרוב המשותף על המפריד והמבדיל בין שתי ועדות אלה. אני מקווה כי המפגש המשותף שלנו מסמל תחילתה של דרך חדשה, מעבר מעונה בגוון של צהוב לתקופה של ירוק ורעננות, שתעצים את העשייה בתחום המורשת והשימור.

בברכת חן הארץ

ד"ר אבי ששון יו"ר ועדת דרום

החוג ללימודי ארץ-ישראל במכללה האקדמית אשקלון
והקרן לחקר מישור החוף

הביטאון יוצא לאור על ידי ועדת מחוז דרום של המועצה
לשימור אתרי מורשת בישראל
עורך ראשי ועיצוב: עפר יוגב
עורך מדעי: ד"ר אבי ששון
הגהה: דן גזית
חברי המערכת: ד"ר אבי ששון, גד סובול, דן גזית, עפר יוגב
כתובת המערכת: המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל
ג'ו אלון קיבוץ להב
טלפון: 052-7271041
ofer@shimur.org.il

לציבור הנאמנים שלום

עוד ימים מספר ושנת הלימודים תשע"ז כבר מאחורינו. מסתיימת אם כך, גם תכניתה השנתית של המועצה לשימור אתרים (זוכרים - בצמוד לתאריכי שנת הלימודים). מעבר לכך, פעילות המועצה חלילה לא עוצרת, גם כשנכנסים לעונת המלפפונים והחופשות, ממשיכים לתעד, לבדוק, להזדעק, למחות, לשמר ולשקם.

ב 1927, נפרצה ונסללה דרך מעלה עקרבים (דרך סולינג) בידי שלטונות המנדט הבריטי - דרך המקשרת בין משטרת כורנוב (ממשית) למשטרת עין חוצוב (עין חצבה). 18 סרפנטינות (עקומות עקלתון), המחזקות בטרסות אבן.

ב 1950 סלל חיל ההנדסה את הכביש והוספו החביות, הניצבות עד היום, למעשה כביש הגישה היחיד לאילת עד סלילת כביש 40 דרך מצפה רמון.

ב 1954 אירע טבח מעלה עקרבים לנוסעי אוטובוס אגד שחזרו מחגיגות 5 שנים לשחרור העיר אילת. ב 2007 נסגר מעלה עקרבים, עקב התנגדויות לרצון מע"צ לשיפוץ הדרך "כביש ללא אבא", כך הוגדר על ידם. לאחרונה גופים בראשות רשות ניקוז ערבה תיכונה, החלו בתכנון ואיגום כספים לשיקום מעלה עקרבים - וכאן תפקידנו, להיות בתמונת השיקום ולמנוע מדרך מעלה עקרבים להידמות למעלה עצמאות, או לכל דרך כביש מודרנית.

שבוע שימור אתרים השנה, התמקד ב 100 שנה לכיבוש העיר באר שבע במלחמת העולם ה-1, פתחנו את השבוע בטקס במתחם הקטר - תחנת הרכבת התורכית, המשכנו בסיורי ילדים ובוגרים בעיר העתיקה וסיימנו ביום עיון, יחד עם עמותה למורשת מלחמת העולם ה-1 בנושאי כיבוש העיר; הוחל בקידום עיצוב ותכנון פנים צריף ראשונים בקיבוץ אילות; בחודש אוגוסט, יחלו עבודות הפיתוח ושיקום גבעת המיכלים בניצן (ניצנים ההיסטורית); החלו עבודות הצלה במבנה ליד תיאטרון הפרינג בבאר שבע, מבנה המיועד לתיאטרון בובות; תועדה באר הגר המקראית בפארק ירוחם; כן תועד מחנה הגדנ"ע בבאר אורה, לקראת שימור ושיקום מעט המבנים שנותרו אחר הרס המחנה ע"י רמ"י; מצפים לנו לא מעט מבנים לשיפוט באורות, כפר ורבורג, אמציה, יושיביה, כפר מימון, דורות, ניר ח"ן, כוכב מיכאל שובל ובלפידות (מתקני חברת הנפט בחלץ) - או כמו שנאמר: קיץ חם מצפה לנו.

עד כאן לקט פאה ושכחה

בברכת חופשת קיץ נעימה

יוגב עפר מנהל המחוז

"שיר על כפר בדרום" - כפר-ורבורג

ביום א', כ"ט בכסלו תשי"ח, (ה' דחנוכה), 22 בדצמבר 1957, נחנך בטקס גדול ורב משתתפים "בית-העם" בכפר-ורבורג. לכבוד האירוע החגיגי כתבה והלחינה נעמי שמר "שיר על כפר בדרום" על-פי בקשתו של דובי פלד חבר הכפר, שהיה ידיד משפחתה. נעמי כתבה שירים רבים עבור אירועים ב"התיישבות-העובדת"

חמה להטה כאן בקיץ

בחורף סופות יללו

והתן כאן צחק

אל ענן של אבק

עד, עד בא היום.

שממה וחוחים ושמים

שממה ומישור-לא-דרך

השתרעו אפורים

מני ים עד הרים

כאן, כאן בדרום.

היום שבו פטיש וגם קומבין

הכו הכו ושרו שיר חדש

היום שבו מול תכלת השמים

הבריק ברזל ואור באור פגש

ואור אל אור קרא: הגיע קץ, קץ לעוני

ואיש אל איש אמר: היום בנינו כפר....

הבניין, שעלה כסף רב (כפול מהמתוכנן) תוכנן ע"י האדריכל אריה לויין, תלמידו של ריכרד קאופמן - האדריכל של "ההתיישבות העובדת".

בבניין היה אולם ובו 880 מושבים, ששימש את כל האזור, ובו נערכו הצגות, מופעים וסרטים. הוא כלל גם מועדון, ספריה וחדרים לפעילות הנוער. הכוח המניע לבניית בית-העם היה מנחם חיימסון, שעמד בראש הנהלת המושב והיה בעל-חזון שהבניין ישרת את תושבי האזור בתפקודו התרבותי.

בית-העם נקרא ע"ש שמואל-צ'רלס פסמן, שעמד בראש חברת אמיק"א (שילוב של יק"א ו"קרן-העזרה") שתרמה כסף להקמת הבניין והיתה החברה המיישבת של כפר ורבורג בשנת 1939.

ניסיון ראשון להתיישבות של אנשי "ארגון מנחם" על אדמות שנרכשו מהכפר אידניבה-כפר-מנחם היום, נעשה בשנת 1935, אולם עם פרוץ מאורעות 1936 והחרבת הנקודה נאלצו החברים לעזוב.

ב-28 ביולי 1937 עלו שוב להתיישבות והקימו את כפר-מנחם במתכונת יישובי "חומה ומגדל". בשל מחסור בקרקעות ובמים להקמת מושב, עברו אנשי "ארגון כפר-מנחם" כעבור כשנתיים להתיישבות בכפר-ורבורג בשכנות לבאר-טוביה. שמואל-צ'רלס פסמן (1888-1971) עמד בראש חברת "קהילת ציון אמריקאית" שקנתה אדמות באזור עפולה (כפר-ילדים, רמת-ישי), עמק זבולון (כפר-אתא, קרית בנימין) והרצליה. היה גזבר ב"הגנה" בירושלים עם רחל ינאית-צבי. פסמן היה חברו של אברהם הרצפלד, הרוח החיה בייסוד יישובים וידיד אמת של באר-טוביה ומושבי הסביבה כפר-ורבורג ויע"ל-אביגדור. לאחר קום המדינה עזר להקים את ניר-בנים, שדה-משה, כפר-מימון ולכיש. עמד בראש הגיוינט ומלב"ן. היה פעיל במבצע "עזרא ונחמיה" - העלייה מעיראק בשנים 1950-52. על שמו רחוב בהרצליה, שפעל רבות להקמתה.

בית העם שימש את המושב כמקום לפעילות קהילתית משותפת. בארכיון הכפר נצברו עשרות הזמנות לחתונות שחלקן התקיימו במקום. הצגות של "הבימה" ו"הקאמרי" הוצגו על הבמה הגדולה אשר שימשה גם כמגרש כדורסל.

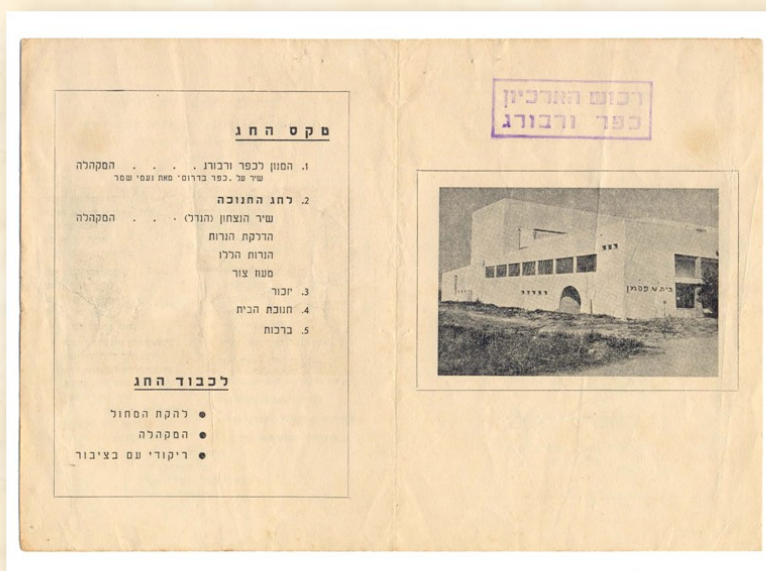

גם שלישית "הגשש החיור" התארח במקום ומחזות הזמר של המפיק גיורא גודיק כמו "אנה ומלך סיאם". מכיוון שבמחזה השתתפו ילדים רבים והדרך לתל-אביב היתה מפרכת, הוחלט לצרף להצגה כמה מילדי המושב. גודיק היה מרוצה מהם והם המשיכו להשתתף בהצגות שהתקיימו בסביבה.

בית פסמן נחקר לאחרונה במסגרת מחקר מקיף על בתי-עם שמתקיים בפקולטה לאמנות באוניברסיטת תל-אביב בראשותן של ד"ר אסתר גרבינר וד"ר עדינה מאיר-מריל ובתמיכת הקרן הלאומית למדעים. הסטודנטית יסמין שמידט התחקתה אחרי

ההיסטוריה של הבניין והתכנים שהוא העניק לתושבי המושב. בעבודה שלה היא התייחסה גם למצבו העגום כיום. החברים סיפרו לה כי תפקידו הקהילתי הסתיים "ביום שבו נכנסו טלוויזיות לבתים במשק". המגמה הזאת מאפיינת כמעט ללא יוצא מן הכלל את מאות בתי העם שפעלו בהתיישבות העובדת ובערים ברחבי הארץ. לכולם יש עבר מזהיר, הווה עגום ועתיד לא ברור. יריב צוק, יו"ר הוועד המקומי של כפר-ורבורג (בשנת 2012), מסכים עם הקביעה הזאת. "הבניין נהיה גדול מדי בשביל שהמושב יתחזק אותו באופן עצמאי", הוא אומר, "התושבים מכנים אותו 'פיל-לבן'". כיום נמצא בית-פסמן בפרשת דרכים. למושב אין די כסף בכדי לממן את שיפוצו ואת תחזוקתו. "אנחנו מנסים לעניין אנשים בבניין ולנסות להגיע לשיתוף פעולה להפעלה מחודשת שלו", מוסיף יריב צוק. יחד עם זאת, המועדון המצוי בחלקו התחתון של הבניין שוקק חיים ומלא פעילות במשך כל השנה - גם כיום.

יובל נבו - עין צורים

הזמנה לחנוכת הבית

באש או בחרב, 18-1917

(דילקמת 'הפרשים הקלים האוסטרליים' במלחמה העולמית הראשונה)

א. מבוא לתולדות לוחמת הפרשים: מיתוסים ועובדות.

מאז ומעולם, לוחמת-פרשים היתה מוגבלת ומוגדרת כלוחמה התקפית; לפני העת החדשה, חיל הפרשים היה מזוהה לרוב עם העילית הכלכלית והחברתית ובהרבה תרבויות קדומות היה נהוג לקבור את הסוסים בסמוך לרוכביהם שנפטרו. לוחמת הפרשים הממוסדת, שהחלה להתפתח בקרב האוכלוסיה הנוודית-למחצה של ערבות מרכז אסיה לפני כחמשת אלפים שנה (כאלף שנה בלבד לאחר ביותו של הסוס בערבות שמצפון לים השחור; כנראה שבעקבות כך, הומצאו שם לראשונה המכנסיים) ומשם התפשטה במהירות לכל העולם - כמעט ולא השתנתה בתפיסותיה הטקטיות עד להמצאת הרובה האוטומטי היעיל (מקלע) והפגז הנפיץ (שֶׁרְפָּנֶל) במאה ה-19. מאז, נקטלו בשדות הקרב שפעת סוסים על רוכביהם ובקרב המצביאים החל פקפוק ביעילותם: במאסה הגדולה של גוף הסוס, בהיותו פלטרומת-לחימה מוגבהת ומוגנת ובמהירותו הרבה (שהקשתה על שינוי זריז בכיוון דהרתו) היו נעוצים עקרונות הצלחתה של מתקפת הפרשים, אך גם כישלונה.

יש לזכור כי בלוחמה הקלאסית, שבה מתמודדות שתי מאסות של לוחמים זו כנגד זו, תהיינה אדירות ככל שתהיינה – מיד עם מפגש הכוחות הראשון הופך הקו הקדמי לסדרת דו-קרבות כאשר שאר הכוח נמצא מאחור ותפקידו מצטמצם להפעלת לחץ פיסי קדימה.

מאחר ויתרונו הבסיסי של הלוחם הרכוב על הלוחם הרגלי הוא במהירות התימרון שלו בשדה הקרב – יותר מפי 5 מזו של הרגלי (ולכן, בהערכות הקלאסיות, הוצבו הפרשים באגפים או מאחור) - יתרון זה ניתן לתרגום, מבחינה טקטית, בשלושה אופנים: א' – לסוירים, לפשיטות ולהטרדת הקו הקדמי של האויב (זה האמור לספוג את המכה הראשונה של

ההסתערות) בהטלת חניתות, קרדומי-קרב או ירי חיצים מקשת קצרה (ומאוחר יותר ירי אקדחים) וניתוק-מגע מידי ('פרשים קלי-חימושי'). ב' - הסעת הפרש במהירות לנקודה שבה הוא אמור ללחום כרגלי, אחרי הגל הראשון של המגע בין שני הכוחות המתמודדים, בנצלו בדרכו את הלם הדהרה של הסוס ('פרשים כבדי-חימושי'). ג' (פשרה בין א' וב') – ניצול הרכיבה להעברה מהירה של גייסות-רגלים לנקודות הלחימה ('חי"ר רכוב'); אופן לחימה זה פתח, על-ידי שני הצדדים, במהלך המלחמות בין אנגליה לצרפת בשלהי ימי הביניים והתפשט במקביל להתפתחות בעוצמת אש הרובים (שהלכו והשתכללו) של חיל

חיל פרשים משוריין- אנציקלופדיית אואריקה

הרגלים: הנפגעים המידיים היו הסוסים ולכן העדיפו לא לקרבתם יתר על המידה לקו האש. בנוסף לאלה, שימשו הפרשים ככוח מזנב בנסוגים ובבורחים לאחר ההכרעה בקרב.

במאה התשיעית לספירה פותח והופעל באירופה 'חיל פרשים משוריין': הפרש וסוסו עטו שריון כבד ורגלי הפרש היו נטועות – לראשונה במערב - במְשָׁנָרִים; אימוצו של שכלול זה שהגיע מהמזרח (ושניתן להגדירו כ'מהפכה טכנולוגית'), שידרג באחת את מידת השליטה של הרכוב בסוסו עד כדי כך ששתי ידיו היו חפשיות לתפעול נשק.

הציור סקוטלנד לנצח! המתאר את הסתערות הדראגונים הסקוטים במהלך קרב ווטרלו.

יחידות כאלה הופעלו בעיקר נגד 'פרשים קלים' אך עברו מן העולם כאשר סרבולם מנע מהם מלהתחמק מאש הרובים, שהוכנסו לשימוש חיל הרגלים במאה ה-15; הנסיון לצייד גם את הפרשים במאה ה-16 ברובה האַרְקֶבוז נכשל עקב תפעולו המסובך של דגמיו הראשונים (ובתקופה ההיא היו גם חילות-פרשים שסרבו להתחמש בנשק חם בנימוקים אידאולוגיים, כמו הפרשים הקלים הממלוכים במזרח - אוחזי החרב והאבירים המשוריינים במערב - אוחזי הרומח הארוך). במקביל, בעיקר במאות ה-12 וה-13, פיתחו המונגולים במזרח טקטיקות חדשות של לוחמת-פרשים החמושים בקשתות בלבד והמבוססות על מהירות, ניידות והפתעה; לראשונה, בקנה-מידה ענק, חילקו את המסתערים לכיתות, מחלקות, פלוגות, גדודים, חטיבות ואוגדות (לפי כפולות של 10) שפעלו כיחידות מתואמות וכך בנו שליטה בשדה הקרב. חסרונה של שיטתם היתה בתלותה המוחלטת בשדות-מרעה זמינים (לכוחות לא הוצמד ליווי של הספקה) - בעוד שלכל לוחם היו 5 סוסים שצריך להזינם.

מכל-מקום, "תוצאת הסתערות הפרשים תמיד היתה תלויה בשבירותם של אלה שספגו אותה, יותר מאשר בכוחם המהותי של הסוס ורוכבו - - - חיל הפרשים, שכלי

הירייה קרא עליו תיגר, ביקש להנציח את תפקידו בשדה הקרב ברכיבה שהיתה למורכבת יותר ויותר - אשר בסיבוב שלם ובחצי-פנייה אמורה היתה לאפשר תפעול כלי ירייה מעל גב הסוס. הניסוי לא הצליח. כלי ירייה וסוסים אינם פועלים יחדיו". (בניגוד למה שמבוצע באולפני ההסרטה...). על-אף זאת, אוליג'ר קרומ'ול (אמצע המאה ה-17) הצליח להוציא בצבא אנגליה המצליח ('הצבא מהדגם החדש') את המיטב מתכונות הפרשים בכך שהלבישם במדים בולטים ('המעילים האדומים'), חילק אותם לפלוגות בנות מאה שפעלו כיחידה וחימש אותם ברובה מוסקט קצר-קנה (לפרשים הכבדים - ה'דֶ'גֶ'רונ') ובאקדח וחרב (לפרשים הקלים) תוך חיפוי הדדי ביניהם. עם מותו של קרומ'ול פורק הצבא המקצועי הזה ונראה שקרומ'ול היה המצביא היחיד בהיסטוריה שידע לבנות ולתפעל חיל-פרשים יעיל שלוחמיו ירו בנשק-אש במהלך הֶדְהָרָה.

יש לזכור כי חסרונם הגדול של הסוס במערך הלוגיסטי הוא שימושו כינושא גייסות חי': "בניגוד למה שמתואר בסרטים, בכל הסתערות פרשים - הנפגעים העיקריים היו הסוסים. הם מהווים מטרה הרבה יותר גדולה, הפרש היה ממילא מוסתר-למחצה על-ידי צוואר הסוס והסוס כמעט שלא נשא מיגון. משנפל הסוס, היה רוכבו משול כמת". חסרון נוסף ועקרוני של לוחמה המתבססת על סוסים הוא שהסוס, האמור לתרום ערך-מוסף ללוחמה, רגיש הרבה יותר מהאדם להפרעות ולמועקות כמו שאון-פיצוצים, המולה, רעב, צמא, כאב מפציעה, אקלים קיצוני ותנאי-קרקע קשים ונכנע להן עקב מגבלותיו הביולוגיות: סוס מבוהל ומופתע נרתע ונס - באינסטינקט בסיסי - במהירות בלתי-ניתנת לעצירה. פרש רעב, צמא ופצוע יכול להמשיך ולהלחם בכוח המוטיבציה, אך הסוס - חסר מוטיבציה (בספרו "מסעות עם אתון בחבל סֶנְן", כתב רוברט לואיס סטיבנסון: 'הסוס, כידוע, הוא הגבירה המעודנת שבין הבהמות, קל-דעת, רך-לבב, אכילתו ברגנית ובריאותו מתערערת בנקל; יקר הוא וחסר-מנוחה מכדי להשאירו לבדו, ולכן אתה ובהמתך כבולים יחד כעבדים החותרים בספינת-משטים; כשהדרך מסוכנת הוא מאבד את עשתונותו; בקצרה, הסוס הוא בעל-ברית תובעני ולא אמיץ'). בשטחים מיוערים וזרועי מכשולי-תיל, לוחמת פרשים היא בלתי-אפשרית.

על-אף כל זאת, חיילות הפרשים בכל הצבאות הלוחמים נטלו חלק פעיל במלחמה העולמית הראשונה; בשלהי מאורעות תרפ"ט (1929) ייסד משה אגוזי, ה"סליקר" הראשי של ה"הגנה", פלוגה ניידת של 75 רוכבים להגנת מושבות השרון והיא פעלה בפיקודו כשנתיים; במסגרת ניהול "קרב השהייה נגד המיכון", אמר שר המלחמה הבריטי בישיבת הפרלמנט בדיונים על תקציב הביטחון

יצחק שוויילי רוכב על סוסו Smoky (עשן)
בחצר משטרת נהלל, 1943 - Ynet

של בריטניה לשנת 1935: "ככל שאני לומד נושאים צבאיים יותר, התרשמתי מחשיבותו של חיל הפרשים במלחמה המודרנית הולכת ומתחזקת" – וזכה לתשואות מכל חברי הממשלה; בשנים 1939-1943 פעלו פלוגות של נוטרים יהודים רכובים בחסות בריטית (אך למעשה כחברי "הגנה") באזור השרון והסביבה; בהשראתו של המרשל הקשיש סמיון פודיוני, שרתו יחידות של פרשים קוזאקים בצבא הסובייטי עד שנת 1945 (וחטיבת פרשים קוזאקים אנטי-סובייטים שרתה ב"וואפן אס. אס."); בשנת 1948, בקרבות "עשרת הימים", לחמה מחלקת פרשים-סיירים במסגרת חטיבת הנגב של הפלמ"ח וביצעה מספר פיגועים בקטע מסילת הרכבת שבין רפיח לאל-עריש; בשלהי מלחמת העצמאות, פעלו פרשים בחטיבת גבעתי ובתחילת שנות ה-50 הוקמה יחידת פרשים בחיל הספר (שקדם למשמר הגבול); בשנת 2002 פורסם בכתב העת של משרד הבטחון 'מערכות' מחקר המציע להשיב את שרות הפרשים בצה"ל למשימות סיור לאורך הגבולות. בשנת 2012, משטרת ישראל הרחיבה מאוד את יחידת הפרשים שלה. בראשית שנת 2013 הקימה המועצה האזורית חוף השרון, בשיתוף מג"ב, יחידת פרשים למניעת גניבות חקלאיות.

ב. התפתחותה של יחידת הפרשים הקלים האוסטרליים.

יחידת 'הפרשים הקלים האוסטרליים' (Australian Light Horse) הוקמה בשנת 1903 כחלק מהצבא הפדראלי של הקהילה האוסטרלית שהוכרזה שנתיים קודם. מייסדה, אדוארד יוטון (Hutton), מצביא בעל ניסיון רב שצבר במלחמות האימפריה הבריטית באפריקה, אמנם הגדיר את תפקיד היחידה כ"חי"ר רכוב המצטיין בייצור-אש" אך גִּבָּה אותה במאמרי-תיאוריה אחדים המתארים את אופי יחידתו כ'רובאים רכובים' האמורים – בתנאי הלוחמה החדשים – להיות יותר יעילים מחיל הפרשים המסורתי, שאימוניו דרשו השקעת משאבים מרובים וזמן ארוך ולא תמיד הצליחו להסב "עירוניים" לפרשים של ממש. גישתו הכריעה בוויכוח שהיה קיים אז האם לאמן חי"ר רכוב שיגד מהסוסים ברגע המתאים וימשיך את לחימתו כחי"ר מן המניין, או שמא לחמש את הפרשים ברובה כדי להתאימם לשדה-הקרב של אז בעוד שאימוניהם יותאמו לטקטיקות המסורתיות של החיל.

יחידת 'הפרשים הקלים האוסטרליים' (שתכונה להלן במאמר זה פק"א) הורכבה מיחידות פרשים אקראיות ששירתו לעת הצורך (בסגנון היומָרִי הבריטי, שבו נשמר הקשר האורגני בין היחידה לטריטוריה שממנה היא גוייסה) וממתנדבים בודדים. מספר הלוחמים בפלוגות ובגדודים צומצם למחצית התקן המקובל באימפריה הבריטית, אך הם צויידו היטב ברובים ובמקלעים ואומנו לפעול בתנאי-קרב כחי"ר, בנוסף לאימוניהם כחיל פרשים מסורתי (בתפקידי סיור ומודיעין, משמר-נע, פשיטות, הטרדה, איתור מקורות-מזון לסוסים ושמירה על קוי התקשורת). בכל תרגולת הושם דגש על הפעלת כוח-אש מכסימלי.

[כאן המקום לתאר בקצרה את תרגולת ההסתערות של חיל הפרשים הבריטי, שרווחה עוד מימי מלחמת קרים: "(חטיבה) נערכה לתקיפה בשתי שורות של צמדים – שני פרשים שרכבו זה מאחורי זה במרחק אפסי זה מזה. גם המרחק בין הצמדים היה קטן ביותר וכאשר דהרה השורה הכפולה, נראתה כגוש אחד בעל עוצמה רבה. בכל חטיבה היו חמישה גדודים, שלושה מלפנים ושנים מאחור. - - - המעבר ממצב של עמידה למצב של הסתערות נעשה בדרך-כלל בשני שלבים: תחילה ברכיבה קלה עד מרחק כשלוש מאות מטרים מן האויב, ואחר-כך בדהרה במהירות של כ-20 קמ"ש. במרחק כמה עשרות מטרים מן האויב, קינחו בהסתערות משולחת רסן. המעבר מקצב לקצב נעשה לקול תרועת חצוצרות מוסכמת."].

במהלך השנים התקרבו מבנה הפק"א ומערך האימונים שלו לאלו המקובלים בצבא הבריטי, ועם הצטרפות אוסטרליה ללוחמה באירופה במסגרת הכוח הבריטי במלחמה העולמית הראשונה – נערכו שינויים נוספים בפק"א: הוקמה החטיבה הראשונה, ב-1915 הוקמו עוד שתיים (ובהמשך - הרביעית ב-1917 והחמישית ב-1918). שלוש החטיבות הוותיקות נלחמו כחי"ר בגליפולי בקיץ 1915 ולאחר המפלה שם הוחזרו לבסיסן במצרים ואוחדו תחת פיקוד אחד עם חטיבת הרובאים הרכובה מניו-זילנד לאוגדת ה'אנז"ק" (Australian & New Zealand Corps) משלהי 1916 ועד חודש מרץ 1917 נלחם כוח האנז"ק כמעט בכל הקרבות שדחקו את העות'מאנים מסיני; לאחר הכשלון בהסתערות הראשונה על עזה (מרץ 1917) אורגנו הכוחות הרכובים מחדש והוקמה אוגדת פרשים נוספת – 'האוגדה הרכובה האוסטרלית' וחלק מהפק"א הועבר אליה.

איור של פרש אנגלי בברזת גיוס
ממלחמת העולם הראשונה - ויקיפדיה

ג. הישגים ולקחים בסיני ובארץ-ישראל.

ניתוח הפעילות הקרבית של הפק"א בסיני ובמבואות ארץ-ישראל מעלה כי הם נחלו הצלחה בהתקפות שכללו הסתערות-פרשים מהירה ומפתיעה הננעצת בלב הכוח העות'מאני המתגונן; לעומת זאת, נצחונות הושגו בעמל רב ובלחימה ממושכת ומתישה כאשר נעשה שימוש בפק"א כחי"ר רכוב: הטיפול בסוסים, לאחר הירידה מהם עם ראשית הלחימה, גרם לניטרול כרבע מהחיילים והפחית במידה ניכרת את עוצמת האש שלהם. קושי נוסף בלוחמת הפרשים בשיטת החי"ר הרכוב היה העדר חיפוי ארטילרי מתאים מכיוון שהתקן לארטילריה עבור פרשים היה נמוך יותר מאשר לחי"ר. מצבים אלה הובילו בהדרגה, כבר

בשלהי שנת 1917, את יחידות הפרשים – הבריטיים והאנז"ק – לחזור לדרכי לחימה של 'רובאים רכובים' בטקטיקה המקורית של הפק"א.

נקודת ההיפוך הטקטית חלה ביום 31.10.17 כאשר 'הגיס הרכוב המדברי' (Desert Mounted Corps), חיל הפרשים שאורגן מחדש לאחר הכשלון השני בכיבוש עזה באפריל, הותש כל היום במלחמת חי"ר-נגד-חי"ר ועוכב בפאתי באר שבע. אחר הצהריים פקד מפקד הגיס, הארי שוֹבֶל, על שתי חטיבות של הפק"א להערך במבנה תרגולת-הסתערות גדודי: 3.5 מטרים בין פרש לפרש בשורה המסתערת ו-450 מ' בין גל גדודי אחד למשנהו כשחטיבה 4 מובילה. תחת חיפוי ארטילרי וכשהשמש בעיניהם, דהרו הפרשים, חלקם עם רובים מכודנים, לעבר עמדות האויב. הגדודים הראשונים שיצרו מגע ירדו מהסוסים אל החפירות וניהלו קרב פנים-אל-פנים והגדודים הבאים אחריהם הסתערו על מטרות אחרות במהלך תפיסת העיירה ובארותיה.

בדומה שהוגש למטה הכללי לאחר הלחימה הודגש כי מקור ההצלחה היה נעוץ במהירות שבה התבצעה הסתערות הרוכבים, ללא עצירה על מנת לרדת ולהלחם רגלית, מול האש הצפופה של הרובים והמקלעים: "האויב היה נבוך ומבולבל למראה הפרשים העולים עליו בדהרה ואיבד את השליטה על נשקו". עם זאת יש להזכיר עמדה שהובעה במחקרים אחדים על אותה הסתערות כי יש לזקוף את הצלחתה ומספר נפגעים הקטן (31 הרוגים ו-36 פצועים, כמעט כולם בלחימת פנים-אל-פנים בשוחות) להעדר מכשולים לפני קו ההגנה ובעיקר העדר גדרות-תיל.

אפקט ההלם של הסתערות פרשי האנז"ק על עמדות יורקות-אש לא נולד בבאר שבע: במהלך התקדמות הכוחות בצפון-סיני לעבר ארץ-ישראל, הלכה והתבררה העובדה כי יחידות שפעלו כך מול המוצבים העות'מאניים – חלקן חמושות ברמחים או ברובים מכודנים – זכו לעתים להצלחה מרשימה במשימתן וגם מספר נפגעייהן הצטמצם משמעותית. ההשוואה עלתה מאליה בין הטקטיקה הזאת לבין הפיקסו בהתקפה השנייה על עזה, בה ירידה מוקדמת מידי מהסוסים והצמדתם לגדוד סיוע של מקלעים כבדים גרמו לשתי חטיבות פרשים עיכובים וסיבוכים שעלו ב-187 נפגעים. האם הופעלה בבאר שבע מסקנה טקטית שהצטברה ממבצעים בעבר? ידוע כי מפקדים בכירים בפיק"א לחצו על המערכת לציידם בחרבות ובלית-ברירה הורו להשתמש בכידונים בתור נשק-דקירה ידני (ויש לזכור כי אורך הכידונים של אז היה כ-70 ס"מ, כולל הניצב): "האויב אינו יכול להבדיל בין ברק הכידונים לברק החרבות השלופות! קל יותר לדקור את האויב עם הכידון בלבד מאשר לתמרן עם רובה מכודן ארוך וכבד תוך דהירה".

ד. מנשק חם לנשק קר.

נראה כי הלחץ של קרב באר שבע נלמד ונטמע היטב בפיק"א: כבר שבוע לאחריו נחלצה חטיבה 4 ללא נפגעים – כאשר נקלעה במהלך סיור לאש כבדה של רובים וארטילריה – בזכות תרגולת של דהרה רצופה ליותר מ-3 ק"מ. למחרת הסתערו 120 פרשים מהגיס – בחרבות שלופות מול אש רובים, מקלעים וארטילריה – על ביצורי הג' (סמוך לדורות) ושטפו את היעד כאשר למעלה ממחציתם נפצע אך האויב

[יחידת אנז'ק רכובה 1917 - National Anzac Centre](#)

הובס. פחות משבוע לאחר מכן בוצעה הסתערות דומה על מוצב חטיבתי עות'מאני ברכס אל-מע'אר (צפונית לגדרה) בהצלחה מרובה. במהלך אותו חודש הסתערו הפרשים בהצלחה על תל חַוִּילָּה (להב), יבנה ואבו שושה (תל גזר). בקרב אחר, שני גדודי אנז"ק מחטיבה 1 דהרו ברציפות בהסתערות בת כ-5 ק"מ! את העיירה לוד כבשו הפרשים ללא ירידה מהאוכפים.

מסתמן, אם-כן, כי בעקבות ההצלחה בבאר שבע, אימצו היחידות הרכובות כעין "טקטיקה של הלם" שתאורה שב והופיע בתחקירי הקרבות, חדרה למערכי-השעור של האימונים וליבתה את הדרישה לצייד את הפרשים בחרבות (אף-על-פי שקצינים בודדים צידדו בחימוש באקדחים ולא בנשק קר). מכל מקום, בחודש מרץ 1918 אומצה באופן רשמי, ביחידות אחדות, תרגולת הלחימה בכידוני-רובים ובחרבות לתכנית האימונים של הגיס הרכוב.

ב-17 ביולי, באיזור הגייפתליק (נחל תרצה), במסגרת המערכה נגד הצבא העות'מאני הנסוג, הסתערו שלושה גדודי פרשים הודיים חמושים ברמחים וּשְׁפָדוּ עליהם כמחצית מלוחמי האויב. לאחר הנצחון הופץ בין המטות תזכיר המדגיש מחדש את חשיבות אימונם של הפרשים בתקיפות-הלם מהירות ובשימוש בנשק קר – אימון שימשך כחודש בלבד -ואת הדחיפות בהנפקתו. טענת המתנגדים להענקת חרבות לפרשים בנימוק שמשקלה (3.5 ק"ג) יהווה מעמסה נוספת לסוס – נדחתה כאשר התברר כי בכל מקרה המשקל יתאזן בהפחתת כמות הכדורים בחגור הסוס מ-230 ל-180. מפקד הכוחות הרכובים, הארי שובל, שוכנע להסכים עם התזכיר: תורת הלחימה ה"חדשה", שכבר הועלתה על הכתב ביום הנצחון של הפרשים ההודים, הופצה ביחידות, הונפקו חרבות ואימוני הגיס החלו באמצע אוגוסט. יש להודות כי לא בכל היחידות התקבל החידוש בהתלהבות (בחטיבה 5 של פק"א נתקלו בקשיי-הסתגלות עקב הסבתם של פרשי-גמלים ללוחמי-חרב ובקרב היחידות הניו-זילנדיות שבאנז"ק לא הכל הסכימו לשינוי), אך תוך תהליך האמונים חלה התקדמות כללית יפה שהוכיחה את עצמה באופנסיבה הכללית של הצבא הבריטי בצפון הארץ. הפרשים בצעו את התו"ל החדש בהצלחה והכריעו בחרב את הקרבות במגידו (שם הסתער גדוד פרשים אחד על שש פלוגות-רגלים מצויידות ב-12 מקלעים: עשרות חיילי אויב שופדו ברמחים ואבדות התוקפים היו חייל פצוע אחד ותריסר סוסים הרוגים), שכס, גינין, צמח ודמשק. הדוחות שנכתבו על הקרבות מציינים את ההצלחות האלה אך מסייגים אותן להסתערויות בשטחים פתוחים: גידור נכון בתיל עצר פרשים תוקפים.

ה. סיכום ומסקנות.

במלחמה העולמית הראשונה, ההתלבטות "באש או בחרב" ליוותה את חיל הפרשים מאז שמחברי התו"ל שלו מחד-גיסא התמודדו עם אש-אויב הולכת ומתייעלת ומפקדיו מאידך-גיסא ניסו להפוך את חסרונות הלוחם-על-בעל חיים ליתרון בשדה הקרב – וכל זה בשחר פיתוח הרכב הממוכן. לעומת החזית באירופה, בה חיל הפרשים היה כמעט מנוטרל בגלל מכשולי שטח ואקלים, חזית מרחבי סיני והמזרח התיכון שימשה רקע מתאים לשינויים טקטיים שהצליחו מעל המשוער – מה עוד שבתגובה ראשונה נחשבה החזרת החרב והרומח לאנכרוניזם בלתי מתקבל על הדעת. הסתבר שבטקטיקה מודרנית של מלחמת-תנועה בשטח פתוח, לעתים נשק "עתיק" עדיף על ירי. מהירות-תנועה עוזרת להתחמק מאש נק"ל ומארטילריה (ובהסתערות על באר שבע התברר שמהירות הפרשים השיגה את תאום הגררות של רובי ומקלעי האויב!) ומשפיעה מוראלית על האויב – בתנאי שלא קיים מכשול של גדר-תיל (וברוב המקרים, אכן לא היה).

'הפרשים הקלים האוסטרליים' הפנימו את התהליך של ההתאמה לשדה הקרב בהצלחה, והלקח ראוי להילמד.

דן גזית - קיבוץ גבולות

יד האנזק - אזור בארי

מעריכים את המורשת

תלמידים כותבים ערכים על אתרים היסטוריים באשקלון לויקיפדיה

אשקלון היא עיר בת למעלה מארבעת אלפים שנה, רבת נופים הכוללת אתרים מתקופות היסטוריות, מורשת תרבותית שנאצרה בתעודות היסטוריות, בסיפורי מסע ובמחקרים אקדמיים שרשמו פרק מפואר במורשתה. בצד שימור אתריה הבנויים, אתרי הנוף הייחודיים שלה ותרבותה העתיקה והמודרנית, היא מנסה לשמר את מורשתה התרבותית, החברתית והנופית באמצעות סיפורי-ראשונים.

"מיזם 'אמץ אתר היסטורי בסביבת בית הספר' הוא יוזמה חינוכית ממדרגה ראשונה [...] זוהי יוזמה התורמת לחיזוק הקשר בין התלמיד לבין המורשת הבנויה בסביבתו הקרובה [...] (עמרי שלמון, מנכ"ל המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל)

אשקלון הייתה מחלוצות שילוב תלמידים ובני נוער בתכניות שימור המורשת המקומית. ההתחלה הייתה צנועה ונוסחה בשנת תש"ע בפילוט עם חברי תנועת הצופים וחברי מועצת התלמידים של אשקלון. ההצלחה עודדה חיפוש מסגרת מסודרת ותכנית ישימה בתכנית הלימודים.

בית הספר אורט רונסון באשקלון, הוא אחד מבתי הספר המקיפים אשר שילב את ערך שימור מורשתה של אשקלון בתכנית הלימודים השנתית שלו ובחר לתעד את סיפורי ראשוני אשקלון, האישים שהטביעו חותמם על מורשתה.

השנה נענתה הנהלת בית הספר לאתגר בעל משמעות ערכית וחינוכית, בנוסף לתיעוד ראשונים - כתיבת ערכים על אתריה ההיסטוריים של העיר אשקלון בויקיפדיה.

הערכים באנציקלופדיה המקוונת נכתבים על ידי כותבים בוגרים, מיומנים במקצועם. הערכים עוברים ביקורת קפדנית של מערכת ויקימדיה הישראלית. האתגר של מעורבות תלמידים בכתיבת ערכים בויקיפדיה, הוא גדול, מחייב לימוד מעמיק של החומר, פיתוח כושר ניתוח ועמידה בסטנדרטים של מחקר וכתיבה אקדמאיים.

כדי להוציא לפועל מיזם בעל אופי כזה, היה הכרח לפעול בשלבים: התלמידים והמורה המלווה, רחל קהילה, בחרו יחד עם הצוות האקדמי המלווה, כותבי שורות אלה, אתרים היסטוריים באשקלון שהם בעלי חשיבות היסטורית וגם בעלי עניין תיירותי. מתוך מגוון האתרים ההיסטוריים בעיר נבחרו שמונה, שאינם מופיעים באתר ויקיפדיה. כמו-כן הוחלט על אישים שהשפיעו בפעילותם על התפתחותה של אשקלון, כגון ראשי העיר מימיה הראשונים של אשקלון, לצורך כתיבת ערכים אודותם.

אחד עשר הערכים שנבחרו היו: בית עלי; מוזיאון החאן; קבר השייח' עוואד; כנסיות מהתקופה הביזנטית באשקלון; חצר הסרקופגים; בית האמידים; תחנת משטרת החופים מתקופת המנדט והכפר ג'ורה. בקטגוריה של ראשי עיריית אשקלון נבחרו: אברהם בלסבלג, אהרון חייבי ואפרים צור.

בהתייעצות עם צוות בית הספר מתוך התחשבות בתכנית הלימודים, נקבע סדר העבודה.

השלב הראשון היה הרצאת פתיחה של ד"ר ששון, בו הוצגה לתלמידים המורשת ההיסטורית של אשקלון ואתריה ההיסטוריים, בהם שמונת האתרים שנבחרו. **השלב השני** היה עבודת התלמידים, שבו תוכנו שלושה פרקים:

תלמידים בסדנת ויקיפדיה צילום: גד סובול

הראשון - איסוף חומר ארכיוני, לימוד הרקע ההיסטורי של כל אתר. הצוות המלווה העמיד לרשותם רשימה ביבליוגרפית ראשונית. המכללה האקדמית אשקלון (היושבת בשכנות לבית-הספר), אפשרה לקבוצת התלמידים הנבחרת להשתמש בספריית המכללה, תוך ליווי והכוונה שכללו: כללי חיפוש, הכוונה למקורות, שימוש בעזרים בספריה, איתור חומר ביוגרפי אודות האישים ועוד. התלמידים הונחו להשתמש גם במידע בעל-פה אותו שאבו בראיון עם בני משפחה.

בפרק השני החלו התלמידים בליווי צמוד של המורה והצוות המלווה, לכתוב את הערך בשפתם ועל-פי כללי כתיבה אקדמיים בהנחיית סובל וששון. שלב זה היה הקשה ביותר וחייב הגהות חוזרות ונשנות, המשך חיפוש מקורות שלא נחשפו עדיין ונמצאו חסרים. המוטיב העיקרי בפרק זה היה הקפדה על כללי הכתיבה שהוכתבו לתלמידים על-ידי ויקימדיה, העמותה התומכת באתר ויקיפדיה בישראל.

התלמידים כתבו את התכנים, בלי להתחשב באורך הטקסט, תוך כדי חיפוש מקורות ואיתור תמונות ומפות,

(שבדיעבד התברר כי לא יכללו בערכים בויקיפדיה על-פי מדיניותה).

לאחר שכל ערך נבחן על ידי המורה, הוא נבחן על-ידי הצוות האקדמי וב-21 במרץ 2017, התקיימה סדנת סיכום בבית-הספר אותה ניהלו מיכל לסטר – מנהלת ויקימדיה ישראל ושי כץ – רכזת הדרכה וחיון בשפה העברית בויקימדיה ישראל. במהלך הסדנה הועלו הערכים שכתבו התלמידים לאתר ויקיפדיה. במשך כשלוש שעות ישבו התלמידים מול המחשבים, נרגשים ודרכים וקשובים להערות מיכל ושי ואט אט הוכנסו אחד-עשר הערכים לאתר ויקיפדיה, תוך המשך ביקורת, תיקונים וליווי של הצוות האקדמי והצוות הטכני.

במעמד זה זכה כל תלמיד בתעודת "אני תלמיד עם ערך" מויקימדיה, שהוענקה גם לצוות המלווה. כעת יוכל כל מי שמתעניין במורשתה ההיסטורית של אשקלון, למצוא תשובה באנציקלופדיה המקוונת בעברית, לה נחשפים מאות אלפי ישראלים ואלפי גולשים בעולם.

תודתנו להנהלת בית-הספר, למורה ולתלמידים על שנטלו על עצמם באומץ ובסבלנות רבה מיזם נחשוני בארץ ולצוות המלווה של ויקימדיה שהדריך בסבלנות רבה ובמקצועיות את התלמידים.

בית-הספר כבר מתכנן המשך המיזם בשנת הלימודים תשע"ח הבאה עלינו לטובה, כשהצוות כבר רכש ניסיון וביטחון שהדבר אפשרי בעבודה קשה אך כזו שפריה בצידה.

ד"ר אבי ששון וגד סובל

מסע בין אתר לטירה

מתוך כתבה במגזין 'אתרים', תמר טוכלר - מנהלת מחוז תל אביב והמחלקה לקשרים בינלאומיים
במועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

פרויקט "מסע בין אתר לטירה" נולד לפני 13 שנים במסגרת קידום וחינוך קשרי התרבות בין מדינת ישראל לצרפת. כך נוצר פרויקט שיתוף פעולה ייחודי בתחום שימור אתרים היסטוריים וטכנולוגיות בנייה מסורתיות. ראשיתו של הפרויקט במאוס 2004, אז פגשתי לראשונה את אנטואן מונפר (Antoine Monpert) מי שהיה אחראי לקשרי החוץ בארגון הצרפתי רמפאר (L'Union REMPART) באותה שנה הגיע אנטואן לארץ במסגרת משלחת ממלכתית שארגנו משרד החוץ הישראלי, משרד החוץ הצרפתי והמכון הצרפתי והמועצה לחילופי צעירים. מטרת המשלחת הייתה לעודד פעולות לחילופי תרבות בין שתי המדינות. אך אם נודה על האמת איש לא האמין כי באותה עת כי קיים פוטנציאל אמיתי ומי בכלל ירצה לקיים "מחנות שימור".

ארגנטי סידרה של פגישות כדי לבחון היתכנות ואפשרויות לשיתוף פעולה; כך נפגשנו עם מזכ"ל אונסקו ישראל דני בר אלי, עם אדרי' סעדיה מנדל - פרנקופון ידוע, אז יו"ר מחוז תל אביב של המועצה לשימור אתרים, ראש הדסק לענייני צרפת במשרד החוץ עם נציגי איקומוס ישראל ובמקווה ישראל הפגשנו את אנטואן מונפר עם חברי הוועד המנהל של מועצה לשימור. למדנו כי הארגון הוקם בצרפת ב-1966 במטרה לחזק את המודעות הציבורית והמקצועית לשימור המורשת הבנויה והתרבותית בצרפת (אותה שנה בה נוסד ארגון איקומוס). אנטואן סיפר על דרכי הפעולה של הארגון וההכשרה שהוא מעניק מדי שנה לאלפי צעירים ברחבי צרפת במסגרת "מחנות שימור". רמפאר הוא ארגון גג לכ-170 עמותות שימור מקומיות הפזורות ברחבי צרפת, הפועלות ללא מטרות רווח במטרה לקרב את הציבור הרחב לנושא השימור.

עוד למדנו כי ארגון רמפאר מארגן מדי שנה מאות מחנות שימור ברחבי צרפת. המחנות מתקיימים במהלך כל חודשי השנה, אך עיקר פעילותם מתרכזת בחודשי הקיץ. במחנות השימור משתתפי אלפי מתנדבים, והם עוסקים בשימור ובשיקום טירות, כנסיות, גנים היסטוריים, מתקני חקלאות, דרכים היסטוריות ועוד. עד כה היה הארגון שותף לשיקומם של כאלפי אתרים. המחנות ממוקמים בתוך האתר שבו מתבצעות סדנאות ההכשרה ועבודות השימור והם פתוחים הן לאנשי מקצוע והן לאנשים בעלי עניין שאינם מתחום השימור. כ-75 אחוזים מהמשתתפים הם צרפתים וכ-25 אחוזים הם מתנדבים מרחבי העולם. המחנות פזורים ברחבי המדינה ולכל מחנה אופי מעט שונה - בהתאם לאופי האזור, סוגי האבן שמהן בנוי המבנה, אתגרי השימור באתר וכו'. כל מחנה נמשך בין עשרה ימים לשבועיים וחצי, ובמהלכו מתגוררים

המשתתפים יחדיו בתנאי מחנה (באוהלים או במבנים). שפת הדיבור השלטת במחנה היא צרפתית.

בתקופת המחנה עוברים המשתתפים סדנאות הכשרה מקצועיות במגוון תחומים: סיתות אבנים, בנייה מסורתית, עבודה בטיח, כיחול, יצירת רעפי ואריחי קרמיקה, פיסול באבן, חרשות ברזל, ויטראזים ועוד, בהתאם לעבודות השחזור הדרושות באתר. בחלק מן המחנות אף נערכות לעתים חפירות ארכיאולוגיות.

טירת Berzy Le Sec

לקורת גג בטכנולוגיה מסורתית

מגזע עץ ביער הקרוב

ההנחיה נעשית על-ידי מאסטרים בתחומם וכך מבטיחים שהעבודה המתבצעת בפועל תעמוד בסטנדרטים הנדרשים.

ייחודו של הפרויקט הוא שאינו דורש ידע מקדים בתחום טכנולוגיות הבנייה המסורתיות, ונעזר בחוויה ובניסיון המקצועי הנרכש כדי לחשוף את המשתתפים לערכי השימור. במהלך השעות במחנה עובדים המתנדבים כל יום בשימור ובשיקום הטירות; לצד ההתנסות הפיזית בפעולות השימור זוכים המשתתפים לקחת חלק בהרצאות ובסדורים מקצועיים וכן באירועי-תרבות מקומיים, דוגמת פסטיבלים של ימי הביניים. סופי השבוע מוקדשים לסדורים בסביבת המחנה.

החלטנו לפעול ולהקים פרויקט משותף ובחלוף ארבעה חודשים, ביולי 2004, יצאה משלחת ישראלית ראשונה להשתתף במחנה שימור בצרפת. בשלב זה, לדאבוננו, התגלתה חשדנות רבה מצד השותפים הפוטנציאליים בישראל, שלא ייחסו חשיבות רבה לפרויקט. את הנסיעה מימנו מכיסנו ומזכ"ל אונסקו ישראל, היה הראשון שתמך ביזמה ופתח עבורנו דלתות בצרפת. איקומוס ישראל הסכימה גם היא להצטרף ולפרוש את חסותה על הפרויקט.

עם הגיענו לפריז ובטרם יצאנו למחנה ערכו לנו קבלת פנים בשגרירות הישראלית ומשם נסענו למחנה בעיירה קטנטונת בחבל פיקרדי מצפון-מזרח לפריז. בימים הראשונים של המחנה השתתפנו בסדנת סיתות שהנחה מאסטר חבר בגילדת הסתתים הצרפתית. המאסטר נתן לכולנו הנחיות כלליות על טכנולוגיות הסיתות השונות ובהמשך ליווה כל אחד מאתנו באופן אישי. העבודה נעשתה בכלי סיתות מסורתיים, כל פרט תוכנן מבעוד מועד וכל אבן שסיתתנו שולבה בהמשך בקיר החפיר שהקיף את הטירה. למדנו ליצור טיח בשיטה מסורתית, סיירנו באזור והכרנו את תולדותיו ואת תולדותיה של מורשת הבנייה המקומית. השתתפנו בפסטיבלים מקומיים, אירחנו משתתפים ממחנה שימור אחר והתארחנו במחנה שימור שהתקיים בעיר קוסי, שם נמצא מרכז ההכשרות של הארגון. במהלך המפגשים החלפנו ידע וחוויות. פגשנו במחנה חבורה של צעירים בעלי ידע ויכולות מקצועיות גבוהות ועמם פיתחנו במהלך עשר השנים הבאות עוד כמה פרויקטים.

לאור הצלחת המחנה המשותף בקיץ 2004 ולאור קבלת הפנים למשלחת מקבלי ההחלטות שהתקיימה באביב 2005, הוחלט להמשיך ולהדק את הקשרים בין הארגונים ולהרחיב את היקף שיתוף הפעולה. באותה עת החלטתי לפעול לפיתוח מודל פעילות שונה מעט מהמקובל בקשרי החוץ של ארגון רמפאר. בתמיכת הוועד הישראלי לאונסקו ישראל באותה עת, אנשי משרד החוץ, מכון התרבות הצרפתי ואיקומוס ישראל, פותח מנגנון שאפשר חשיפה רחבה של הפרויקט, גיוס מועמדים טובים מרחבי הארץ והכנת המתנדבים וליוויים עד שובם מהמחנה. לפרויקט קראנו - "מסע בין אתר לטירה" ולקידומו גייסתי את ליונל ורותם דרמון, שהיו מעורבים במספר פרויקטים בתחום המורשת התרבותית (רותם היא ארכיאולוגית בהכשרתה וכיום גרפיקאית וליונל הוא צלם מקצועי). יחדיו יצרנו מערך לפרסום נרחב ברחבי האוניברסיטאות בישראל, מערכת שכללה ראיונות ומיון רב-שלבי שבסופם נבחרים מדי שנה 25-30 משתתפים. המועמדים לוקחים חלק במפגשי הכנה שכוללים קורס השתלמות בצרפתית במכון הצרפתי בתל-אביב, הנחיות לוגיסטיות ומידע על המחנות השונים, הרצאות וסדורים העשרה.

בין שנת 2005 לבין קיץ 2013 נשלחו כ- 250 מתנדבים ישראלים להשתתף במחנות שימור ברחבי צרפת. יותר משליש מקרב בוגרי הפרויקט עוסקים כיום בתחום השימור בארגוני השימור, באקדמיה ובגופי התכנון הציבוריים והפרטיים. הפרויקט זכה כמה פעמים להצדעה מרגשת בצרפת. כך למשל היה ב"כנס השימור הלאומי "International du Patrimoine Culturel Salon" שנערך בלובר בפריז ובמסגרתו הוקדש פאנל מיוחד לפרויקט שיתוף הפעולה בין ישראל וצרפת. היה זה הישג חשוב ביותר, שכן הייתה זו הפעם הראשונה שישאל יוצגה באופן רשמי בכנס חשוב כמו זה. הופענו בכנס עוד שלוש פעמים, כשבאחד מהם זכיתי להציג את פעילות המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל ושם גם נולד החלום להקים את תערוכת השימור הבינלאומית בישראל, אותה הקמנו לימים בתיאטרון הבימה.

בהמשך לשיתוף הפעולה הפורה בצרפת החלטנו לקיים מחנה שימור בישראל. בשנת 2006 נערכנו להקמת מחנה שימור בעכו שהתמקד במתחם המצודה הצלבנית, במכלול ההוספיטלרי של עכו העתיקה, בלב חצר המבצר ובתחתית המתחם ששימש בעבר חצר הכלא. לא בכדי נבחרה עכו להיות האתר הראשון בארץ שהתקיים בו מחנה שימור; מדובר באתר מרכזי וחשוב מתקופת ימי הביניים הממוקם בלב העיר העתיקה והוכרז על ידי אונסק"ו לאתר מורשת עולמית; לעיר יש מקום של כבוד במורשת ההיסטורית הצרפתית; עבודות השימור המרשימות שהתבצעו באתר וקיומה של תשתית מקצועית במקום מטעם החברה לפיתוח עכו ורשות העתיקות, עודדו את הצרפתים לשתף פעולה. נציגי ארגון רמפאר הגיעו לישראל לסיור מקדים כדי לבחון את האתר בעכו ויחדיו נערכנו לבניית תכנית הכשרה מקצועית למחנה, בשיתוף צוות תחום שימור של רשות העתיקות.

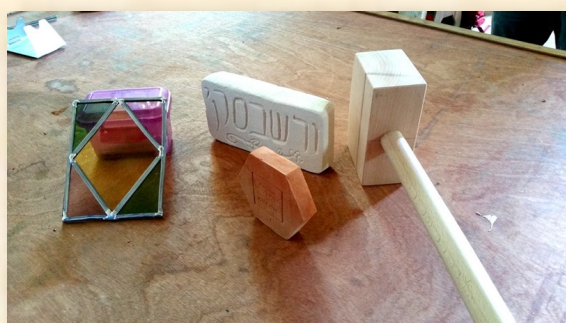
ביום פתיחת המחנה פרצה מלחמת לבנון השנייה והמחנה בוטל והתקיים ב-2007. מתכונת המחנה, שהתנהל באנגלית ובצרפתית, התבססה על מבנה מחנות השימור בצרפת, אם כי ערכנו שינויים מסוימים במטרה לחשוף את המשתתפים לערכי תרבות ופולקלור מקומיים. לאחר שעות העבודה התקיימו פעילויות העשרה (סדנת ציורי קיר, קליגרפיה, טיח ועוד), סיורים לראש הנקרה, לגליל העליון, לירושלים ולחיפה ופעילות חברתית-תרבותית להצגת המורשת התרבותית של העיר עכו ולהכרת נופי הארץ.

כמו כן קיימנו באתר יום פתוח במטרה לאפשר לציבור הרחב ולמקבלי החלטות לראות את תוצרי הפרויקט, להתרשם מהפוטנציאל הטמון בו ולאפשר לבוגרי הפרויקט להציג את הישגיהם ואת הידע שרכשו. בתחילה סיירו האורחים באתר והתרשמו מהפרויקט ואחר כך התכנסנו במרכז השימור בעכו, להרצאות מקצועיות. בשנת 2011 הקמנו מחנה הוסף בעכו במתחם חאן אשוואדה. במהלך השנים הרחבנו את הפרויקט פיתחנו סדנאות מיוחדות ללימודי תואר שני בשימור של הטכניון.

סדנת הויטראזים

פרי עמל הסדנות: עץ, סיתות, קרמיקה וויטראז'

במלאת עשור לפרויקט פיתחנו את "סדנאות השימור". מדובר בהשלמות חוייתית בנות שבוע שבמסגרתן יוצאות משלחות בנות עשרה משתתפים ישראלים למחנה שתוכן ונבנה במיוחד עבורם "בברזי לה סיק", בה אנו רואים את "טירת הבית" שלנו. בניגוד למחנות השימור שבהם מתמחים בטכנולוגיה אחת במשך שבועיים במחנה המתנהל בצרפתית, הסדנאות מותאמות לקבוצה ישראלית ובכל יום מתנסים בטכנולוגיה אחרת. משתתפי הסדנאות הם בוגרי קורס נאמני שימור, נציגי המועצה לשימור, חברי איקומוס וקהל אוהבי שימור. את 6 המשלחות שיצאו עד כה מתכנן ומוביל ליונל דרמון בהצלחה גדולה. לאחר 13 שנים, אני יכולה להביט על היצירה שלנו בסיפוק: מה שהתחיל כחלום נאיבי של שניים, בלי תקציבים ונתקל בקשיים ובאכזבות, התפתח לפרויקט מצליח שהשתתפו בו עד כה כ-500 בוגרים; רבים מהם השתלבו בגופי השימור בישראל, במוסדות התכנון ובאקדמיה. בהצלחה זו לקחו חלק רבים שהתגייסו לפרויקט ונתנו כתף למימושו (איקומוס ישראל, המועצה לשימור אתרים, רשות העתיקות, המועצה לחילופי צעירים, משרד החוץ ועוד).

מתחם חלק מסדנאות טירת Berzy Le Sec

בחודש אפריל השנה, יצאתי מטעם המחלקה ליחסים בינלאומיים במועצה לשימור אתרי מורשת בישראל והשתתפתי בסדנת שימור במסגרת פרויקט "מסע בין אתר לטירה" בטירת Berzy Le Sec.

אורכן של הסדנאות נע בין חצי יום ליומיים, בהתאם לסדנה, והן מועברות ע"י מאסטרים בתחומם. העבודה היא מעשית ופיזית וכל אחד יכול לעבוד בה בהתאם ליכולותיו האישיות ואינן דורשות ניסיון או ידע מוקדם. בשעות אחה"צ מתקיימים סיורים מודרכים באתרי מורשת מוכרזים, מוזאונים ופרויקטים מיוחדים מעולם השימור.

חוויות הסדנאות אותן חוויתי, משמעותיות ונפלאות כמופיעות בכתבתה של תמר. ההיבט כעת על אבן מסותתת, ויטריזים, רעפי חרס, רצפות, פרזול וכו' הינו שונה לחלוטין - הייתי בין היוצרים. לא פעם אחזתי בידי איזמל סתתים, משור עץ וכו', אך החשיפה למגוון כלים ולסגנון העבודה המסורתי היו יותר משיעור בהיסטוריה.

הקבוצה לה הצטרפתי יחד עם רוני בר נתן וזהבית רוטנברג (מועצה לשימור), היוותה אתנחתא חברתית מהנה, אטרקציית המפגש עם צעירי צרפת בסדנאות הטירה, עוררו בין היתר, את 20 המילים שלמדנו בצרפתית ואת שפת הסימנים הבינלאומית (בדרך גם מצאנו מעט שפטפטו באנגלית). את החוויה הקולינרית השארנו למסעדה בעיר הקרובה ולצעירי צרפת, ייחדנו ארוחת ערב כמיטב הישראליות. חוויה מאירה, מומלצת לכל איש ואשת שימור באשר הם. נותרנו עם טעם של עוד.

(כל התמונות הן ממשלחת אפריל 2017)

עפר יוגב – מנהל המחוז

ערב הפרידה, ליונל בברכות לברונו לסטר מנהל הטירה

אתר נעלם

תחנת משטרת טגארט בית גוברין

מדוע בחרו הבריטים להקים דווקא כאן את מצודת הפיילוט? ד"ר גד קרויזר שחיבר את הספר "הטיגארטים" (הוצאת ספריית יהודה דקל והמועצה לשימור אתרים, 2011) סובר שהיו לכך שתי סיבות. המצודה שנבחרה כאן לקום היתה גדולה, אך לא גדולה מידי. סיבה שנייה היתה העובדה שמדובר בפריפריה ולא באזור אסטרטגי ומרכזי, ולכן ניתן היה לבצע כאן ניסוי מבלי שייגרם נזק משמעותי מתוצאות שליליות בתפקוד המצודה.

סיפורן של מצודות הטגארט, שרובן עדיין ניצבות בכל רחבי הארץ, הוא סיפורו של אחד ממפעלי הבנייה הגדולים שהתרחשו באזור במאה ה-20. בעקבות המרד הערבי הגדול שפרץ ב-1936, במהלכו נרצחו כ-400 יהודים, הוזעק צ'רלס טגארט, קצין משטרה בריטי שישב בהודו, לשמש בתפקיד יועץ לנושאי טרור ומשטרה בארץ ישראל. לאחר שלמד את המצב, יזם טגארט שני מיזמי בנייה וביטחון שנועדו לנסות ולהשתלט על מלחמת הגרילה: גדר הצפון עם שבע מצודות גבול (בהשראת פרויקט דומה שהוקם בדרום אפריקה ובהודו) ורשת מצודות משטרה. המצודות שיזם את הקמתן באו להחליף את תחנות המשטרה הכפריות שפעלו עד אותה עת ולא עמדו במשימה להשליט ביטחון באזור. את המצודות עיצבה המחלקה לעבודות ציבוריות בהוראת טגארט ובהשראת תחנת משטרה שהוקמה בוואדי ראם שבדרום ירדן. תחנת בית ג'ברין, כמו שאר 68 התחנות שהקים טגארט בארץ ישראל, עוצבה בהתאם לעיצוב המודרני ששלט באותה עת: קווים ישרים עם דגש על אופקיותו של המבנה, עיצוב נקי מקישוטים, חלונות צרים ומסורגים במפלס התחתון וחלונות סרט רחבים ופתוחים במפלס העליון. בפינות המבנה הוקמו מגדלי ביטחון שהתנשאו לגובה שלוש קומות והכילו גם ברכה סגורה ונסתרת לאגירת מי גשמים, שנועדה לספק מים גם בעת מצור ממושך. מבנה המצודה עוצב כמבנה חצר, כשבמרכזו חצר משק וחצר מסדרים.

אזור בית ג'ברין היה שקט ולכן בוצעה כאן פעילות משטרתית שגרתית ללא אירועים מיוחדים. תחנת בית ג'ברין אכלסה 70 שוטרים כשלהשותם עמדו 322 סוסים שנשמרו באורווה גדולה וכן מספר כלי רכב. כיום

בשטח התחנה עדיין ניתן

למצוא את חדרי הבילוי

וההתרגעות (Recreation

room) השוטרים, שם היה

ממוקם גם הבר וכן שולחנות,

כיסאות, עיתונים, משחקים

וכדומה. סדרת חדרים בקומה

השניה באגף הדרומי מכילה

חדרי מגורים לרווקים

פלסטינים ולרווקים בריטים,

נפרדים האחד מהשני, וכן חדר

החלפת בגדים. הגודל והעוצמה

של המבנים האלה מרשימה עד

היום וניתן לשער שהרושם

שהותירו עם הקמתם בתחילת

שנות ה-40 היה כפול, בטח

במרחבים בהם הוקמו שלרוב

פיגרו ברמת הפיתוח.

מראה מעל המגדל המערבי - בגלל החורש והצמחיה לא ניתן לחזות בכל הדרו

1948 האגף הדרום - באדיבות אוצר תמונות הפלמ"ח

בספר "משטרת ישראל בשביל ישראל – מבני משטרה היסטוריים בארץ ישראל" מאת פקד אורי קוסובסקי ורב-פקד שלומי שטרית (הוצאת משטרת ישראל, 2013) מסופר כי בתום המנדט הבריטי נמסרה המצודה לידי תושבי האזור הערבים ועם פרוץ מלחמת העצמאות השתלט עליה הצבא המצרי. השליטה המצרית לא ארכה זמן רב, ותוך חמישה חודשים כבש צה"ל את המצודה במסגרת "מבצע יואב". במהלך פעולת

הכיבוש נהרסה הדופן המערבית של המצודה, אגף שהתנשא לגובה שלוש קומות וכלל את השער הראשי למצודה. לאחר המלחמה אכלסה משטרת ישראל את המבנה, והריסות האגף פונו אך הדופן לא שוחזרה ונותרה פתוחה. ב-1958 עברה המצודה לידי צה"ל וב-2005 עזב צה"ל והאתר הפך למתקן אימונים.

מה מתוכנן? המצודה נטושה ומוזנחת אך באופן רשמי היא מוגדרת כמתקן אימונים לצה"ל. במועצה לשימור אתרים מציינים כי בעבר התאמנו כאן חיילים עם רובי צבע, ובעקבות פניית המועצה, הופסק האימון בכדי למנוע פגיעה בבניין. הבניין לא הוכרז עדיין לשימור. לדברי המועצה האזורית יואב, "החברה הכלכלית במועצה האזורית יואב, מקדמת כבר כמה שנים תכנית לפיתוח תיירותי של המקום בתמיכת קיבוץ בית גוברין, המועצה לשימור אתרים ורשות מקרקעי ישראל. ראש המועצה האזורית יואב, ד"ר מטי צרפתי-הרכבי פנתה מספר פעמים למשרד הביטחון על מנת לקדם את התכנית, אך נתקלת בחוסר שיתוף פעולה."

**מתוך הבלוג של
אדר' מיכאל יעקובסון**

1948 התחנה במבט מדרום-מזרח באדיבות אוצר תמונות הפלמ"ח